

גבולות היחידה: פרק ח פסוקים טז - כח

נושא היחידה: מכת ערוב

כתבה: יעל דאר

מספר שיעורים: 1

הסבר כללי:

לפנינו המכה הרביעית מתוך עשר המכות. זו המכה הפותחת את קבוצת עד"ש. לקבוצה זו יש מטרה שונה מעט מהמטרות שדברנו עליהן במכות דצ"כ. כאן מדובר בכך שהמצרים ידעו שה' שולט לא רק בשמים אלא מדובר בהשגחה פרטית ממש. לכן במכות אלה נראה גם הפליה¹. החל ממכה זו נוסף לתעודת הזהות' הרגילה גם את השאלה האם יש הפליה, וכך נוכל להגיע עם הילדים לעניין ההשגחה הפרטית. נדגיש את טוב ה' בכך שדאג שבנ"י לא ייפגעו מן המכות. (לא אלה, ולא הקודמות, על אף שלא נאמר בפירוש. לכך יש מדרשים יפים). חשוב להסביר את עניין ההפליה. מדובר ביחס מיוחד לבני ישראל. כיום נתפסת 'הפליה' כיחס שלילי, אך כאן מדובר דווקא על יחס חיובי. כמה מטרות לשיעור זה:

ערך: השגחת ה' על עמו יצרה את ההפליה החל ממכה זו. כוחה של תפילה.

ידע: יבינו את מהלך המכה, ההפליה והתגובה הכפולה של פרעה. (איפה ראינו תגובה כזו?)

מיומנות: ציטוט דבריו המדוייקים של דובר. (בהשמטת דברי המספר, כגון: 'ויאמר')

פתיחה:

נכתוב על הלוח באותיות גדולות את המילה **ערב**. נשאל – מהו ערוב? יש סיכוי טוב לכך שילדים כבר יודעים שמדובר במכה של חיות רעות. אך מה פירוש המילה ערוב? ננסה להגיד עוד מילים ממשפחת מילים זו². לדוגמא: תערובת, לערבב, ערבוב, ערבוביה, עריבה (עריבת בצק), ערב, ערבי/ם, ערבות, ערבון וכד'.

¹ במכת ערוב נאמר מפורשות: (פרק ח): "יח והפליתי ביזם ההוא את-ארץ גשן, אשר עמי עמד עליה, לבלתי היות-שם, ערב--למען תדע, כי אני ה' בקרב הארץ. יט ושמתי פדת, בין עמי ובין עמך; למחר יהיה האת הזה". במכת דבר לא נאמרה המילה הפליה בפירוש, אבל כתוב: (פרק ט', ז): "וישלח פרעה--והנה לא-מת ממקנה ישראל, עד-אחד" ובמכת שחין לא נאמר אף זאת, אלא שכתוב: "כי-היה השחין, בחרטום ובכל-מצרים". והתרגום מתרגם: בכל מצרים –

ובכל מצראי (המצרים, אנשי מצרים). רק במצרים, ולא בבני ישראל.

² לא תמיד ילדים בגיל זה יודעים להוציא מילים לפי השורש. צריך להסביר שסדר האותיות צריך להישמר, וכל האותיות צריכות להופיע. (דבר זה נכון למילים בגזרת השלמים, אשר 'ערוב' שייכת להם).

נסביר שלא כל המילים שיש בהן אותיות אלה קשורות לענייננו. המילה ערוב באה מערבוביה. "כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערבוביא והיו משחיתים בהם" (רש"י, יז) המילים הקשורות הן תערובת, לערבב, ערובב, ערבוביא, עריבת בצק – בה מערבים קמח ומים ולשים, ערב – בניגוד לערב (שעה שלפני הלילה). הערב הוא מקורו של המושג 'ערב רב' שעוד ניתקל בו ביציאת מצרים (י"ב, לח)³

נוכל להקריין [תמונה](#) של מכת ערוב (התמונה מצורפת גם בנספח) ולשאול: אלו חיות נראות בתמונה? מה פגיעתן? מי נפגע בתמונה? לדבר על התרשמויות (הקרבה של החיות לבתים. העוף הדורס, הפיל – חיה צמחונית, אך עלולה לדרוס, הנחש וחיות הטרף. יש כאן כל מיני סוגי חיות רעות) אפשר לדבר על רגשות בעקבות התמונה. לו הייתי שם... כיצד הייתי מרגיש? מה הייתי עושה?

עיון בפסוקים:

נתחיל בקריאת הפסוקים טז – כ בלבד. נבקש מהילדים לשים לב לתשובות תעודת הזהות הרגילה. (התשובות באדום. התשובות נאספות במהלך השיעור והנקודות הייחודיות שנעמד עליהן אחר כך).

אזהרה: יש (פרק ח פסוקים טז - יט)

האם מוזכרת הפליה בין ישראל למצרים? (מוזכרת, לפי פסוקים יח – יט)

המטרה: "למען תדע, כי אני ה' בקרב הארץ" (פרק ח', פס' יט)

מי מבצע את המכה? ה'

במי פגעה המכה? בית פרעה, בית עבדיו, ובכל ארץ מצרים.

תוצאות המכה: הארץ נשחתה מפני הערוב. ובסיום⁴: "וַיִּסַּר הָעָרֶב, מִפְּרָעָה מֵעַבְדָּיו וּמֵעַמּוֹ: לֹא

נִשְׁאַר אֶחָד".

תגובת פרעה⁵: תגובה כפולה. בתחילה פתח במשא ומתן לגבי יציאה אפשרית, אך לבסוף -

"וַיִּכְבַּד פְּרָעָה אֶת-לְבוֹ, גַּם בַּפֶּעַם הַזֹּאת; וְלֹא שָׁלַח, אֶת-הָעָם."

כעת נעבור לדבר על כמה נקודות ייחודיות למכת ערוב:

- האזהרה חוזרת שוב. מדוע? ניתן לשמוע תשובות מהתלמידים. ולכוון לכך: מה יכולות

לעשות חיות רעות? הן יכולות לגרום מוות. פציעות חמורות עד סכנת חיים. לכן חוזרת

כאן האזהרה. היות ומדובר במכת מוות – ה' הוא גם זה שמבצע. אין כאן התערבות של

משה או אהרון, כפי שהיתה במכות הקודמות.

משה, באזהרה אומר: "למחר יהיה האות הזה" (יט') רשב"ם אומר: למה למחר ולא

להיום? שלא תאמר 'מקרה הוא היה לנו'. כדי שפרעה לא יחשוב שבדיוק יש מכת

מדינה של חיות רעות. משה מקציב זמן, ובכך מראה שה' מחליט מתי זה יגיע.

³ ניתן לומר מהמילה עמק – עמוק, כך מהמילה ערב – ערוב. גם רש"י וגם רשב"ם מסכימים לכך שמדובר בחיות רעות.

⁴ את החלק המצוטט יש להוסיף רק לאחר קריאת שאר הפסוקים (כא – כח)

⁵ גם תשובה זו לא תינתן בשלב זה, שהרי עדיין לא קראנו את הפסוקים המדברים על תגובת פרעה.

אפשרות אחרת היא להגיד שמשה נתן לפרעה זמן לחזור בו, לחזור בתשובה. עד מחר.

- הפליה: זו המכה הראשונה שבה מופיעה ההפליה. הפליה פרושה יצירת הבדל בין קבוצות שונות, ובמקרה שלנו – בין המצרים לבנ"י. חיות רעות הן 'משולחות', ויכולות ללכת לאן שרוצות. אעפ"כ יש 'פדות' – חיץ, גדר – בין המצרים לבנ"י. לצורך כך צריך שה' ישגיח באופן מיוחד. המכה הזו דורשת השגחה פרטית. כל זה מוביל לעניין המטרה⁶.

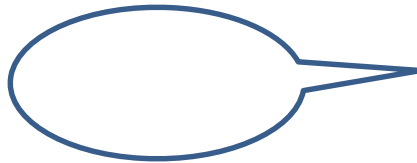
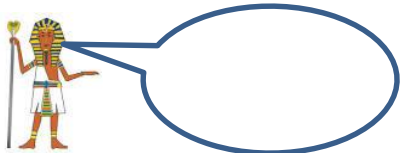
והפליתי – הערוב לא יגיע לארץ גושן, אשר שם בני ישראל.

ושמתי פדות – שאפילו בארץ מצרים, אם ימָצאו החיות איש יהודי – לא יזיקוהו, ויאכלו (אלא יאכלו) המצריים. (רמב"ן)

- המטרה: "למען תדע, כי אני ה' בקרב הארץ" (פרק ח, פס' יט) – רש"י: "אף על פי ששכינתי בשמים – גזרתי מתקיימת בתחתונים".

- פגיעת המכה: גם כאן רואים את ההדרגה מהחשוב ביותר – פרעה – למעגלים שסביבו: בית עבדיו, ואחר כך בכל מצרים.

כעת נמשיך לקרוא את שאר הפסוקים: פסוקים כא – כו: השיחה בין משה לפרעה. נחלק דף דו שיח להשלמת דברי משה ופרעה (מצורף כנספח ליחידה). חשוב מאוד ללמד כאן את המיומנות של מציאת המילים המדויקות שנאמרו על ידי הדובר. לדוגמא: בפס' כא: "ויקרא פרעה, אל-מִשֶׁה וְלֵאמֹר; וַיֹּאמֶר, לִכֹּן זָבַחַו לְאֱלֹהֵיכֶם—בְּאֶרֶץ" – רק המילים המודגשות ייכתבו בבלוני הדיבור.

יש להסביר את דברי פרעה ומשה. פרעה מציע שבנ"י ילכו לזבוח לה' – אך ורק בארץ מצרים "בארץ". משה מסרב בגלל שזביחת צאן ובקר הם תועבה בעיני מצרים ויש סכנה שהמצרים יסקלו את בני ישראל. משה מבקש ללכת שלושה ימים במדבר ושם לזבוח, (כפי שביקש בפרק ה', פסוק ג.) פרעה מסכים ומבקש שיתפללו עליו. משה מסכים להתפלל ומזהיר את פרעה: "רק, אל-ליסף פְרַעֲהָ הַתֵּל, לְבִלְתִּי שְׁלַח אֶת-הָעַם, לְזַבַּח לַה' ". התל, להתל – לשקר (תרגום אונקלוס).

⁶ אגב- אולי כדאי להזכיר את ברכת אשר יצר: "רופא כל בשר ומפליא לעשות". מפליא מלשון להפריד את הפסולת מתוך הגוף.

סיום הקריאה:

נקרא את פסוקים כז – כח. פרעה, כמובן, חוזר בו לאחר שהמכה סרה ממנו. בזכות מה סרה המכה? נבקש לעגן את התשובה בפסוקים.

בפס' כז נאמר: "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה, מֵעַם פְּרָעֹה; וַיַּעֲתֶר, אֶל-ה' – משה מתפלל. משה הוא צדיק ותפילתו מתקבלת אפילו אם הוא מתפלל על רשע. רש"י, כו: "נתאמץ בתפילה... ומשמע: וירבה בתפילה". משה, בתפילתו, גרם לעוד קידוש השם. הוא מודיע לפרעה שיתפלל עליו למחר. ה' עשה 'כדבר משה' – פרעה רואה שהמכה לא סרה מעצמה, אלא לפי מה שמשה אמר שיקרה. יש להדגיש את ההבדל בין מכת ערוב למכת צפרדע. גם שם סרו הצפרדעים, אך הן נאספו 'חומרים חומרים' וגרמו ל'ותבאש הארץ'. כאן – מאחר ויש אפשרות לשימוש בעורות של בעלי חיים – הערוב סר לגמרי 'לא נשאר אחד', כדי שלא יוכלו המצרים להשתמש בעורות. (רש"י, כז).

הצעות להמחשה:

תמונה של מכת ערוב בפתיחה.

דף להשלמת דו שיח בין משה לפרעה ע"פ פסוקים כא – כו.

מסרים והפנמה:

דברנו כאן על ההשגחה הפרטית. אפשר לשאול את הילדים מי הרגיש פעם שקרה לו משהו בדיוק כמו שהוא היה צריך?

דברנו על כוחה של תפילה – אפשר להרחיב בזה. כל אחד יכול וצריך להתפלל על עצמו וה' נענה לתפילתו אף אם אנו לא מרגישים זאת מיד. לפעמים ילד מרגיש שהוא 'סתם' מתפלל, ולא רואה את בקשותיו נענות עין בעין. לעיתים רואים זאת רק לאחר זמן, ולעיתים לא רואים. אבינו שבשמים יכול גם להגיד לנו 'לא'. ויש גם עניין ההשתדלות של אדם לשפר את מצבו, ואז ה' עוזר.

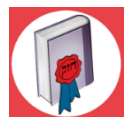
מבט שלם:

מכה זו היא הראשונה בשלישיית עד"ש. את המבט השלם נדחה לסוף מכת שחין. כדאי בסוף/ תחילת כל מכה לכתוב על הלוח: דצ"כ עד"ש באח"ב ולהדגיש בצבע / בעיגול את מה שכבר למדנו. כך ניתן לראות היכן אנחנו נמצאים.

סיכום:

פתחנו סדרה חדשה של מכות. מה למדנו? מה התחדש לנו במכה זו? נשמע כמה תגובות של הילדים ונסכם: דברנו על הפליה, השגחה פרטית, תפילה ועוד מכה.. האם התקדמנו לקראת יציאת מצרים?

הרחבה והפניות למקורות נוספים:

למורה בלבד – אין צורך להביא דברים אלו לידיעת התלמידים.

אפליה או הפליה?

מה בין משקל הפְּעֵלָה למשקל אֶפְעֵלָה / אתר האקדמיה ללשון העברית

משקל הפְּעֵלָה הוא שם הפעולה של בניין הפעיל. לצדו יש שמות במשקל אֶפְעֵלָה. מעט שמות במשקל זה מצויים בלשון חז"ל – אולי בהשפעת שם הפעולה המקביל בארמית (של בניין אֶפְעֵל). בלשון חז"ל לא היה שום הבדל משמעות בין הצורות באל"ף לצורות בה"א, והן משקפות לעתים טיפוסי לשון שונים. לדוגמה, הצורה **הבדלה** אופיינית לעברית כפי שהיא משתקפת בתלמוד הבבלי, ואילו הצורה **אבדלה** אופיינית לעברית של ארץ ישראל כפי שהיא משתקפת בתלמוד הירושלמי.

בשמות אחדים נוצר בידול משמעות בין הצורה בה"א לצורה באל"ף: **הזכרה** (הפעולה, כגון 'הזכרת נשמות', 'הזכרת שמות המשתתפים') לעומת **אזכרה** (לנפטר) **הזעקה** (הפעולה, כגון 'הזעקת המשטרה למקום האירוע') לעומת **אזעקה** (צליל שמופק על ידי מנגנון ומופעל בשעת סכנה). במקרים אחרים הבידול הוא תוצאה של מעשה המינוח. למשל המונח **אסדרה** נקבע כחלופה ל'רגולציה' לצד המילה הכללית **הסדרה**, וכיוצא בזה הם המונחים **אבטחה** לעומת **הבטחה**, **אבחנה** (דיאגנוזה) לעומת **הבחנה**.

לצד המילים שנוצר בהן בידול משמעות יש ששתי הצורות משמשות ללא הבחנה. למשל: 'הזהרה' ו'אזהרה', 'השליה' ו'אשליה', 'הפליה' ו'אפליה', 'הונאה' ו'אונאה'. ואף יש שרק הצורה באל"ף משמשת, דוגמת 'אבטלה'.

אנשי לשון רבים בתקופת תחיית הלשון העברית וגם בתקופה מאוחרת יותר יצאו נגד הצורות במשקל 'אפעלה' שטעמה של הארמית דבק בהן, וקראו להשתמש בצורות במשקל 'הפעלה' שהוא המשקל העברי המקורי. לכן נעדיף 'המצאה' ולא 'אמצאה', 'התראה' ולא 'אתראה' וכדומה.

באתר של עורכת הדין עדנה רגב כן מצויה הבחנה בין שתי המילים:

אפליה והפליה הן צמד מילים קרובות אך לא לגמרי זהות...

פירוש המילה אפליה הוא; – יחס גרוע יותר לקטגוריה מסוימת, קבוצה מסוימת או פרטים מסוימים.

גם המילה הפליה קיימת אך פירושה שונה במקצת; – המילה הפליה היא שם הפעולה של הפועל הפְּעֵלָה שמשמעותו להבדיל או לתת יחס שונה אך לא בהכרח מקפח. הפליה ב-ה' יכולה גם לתאר העדפה של קבוצה או פרטים מסוימים. לרוב השימוש במילה

הפליה מחייב הוספה של מילה נוספת כגון: הפליה בין גברים לנשים; הפליה לרעה; הפליה מתקנת; וכו'.

אפליה היא המילה הנפוצה יותר מבין השתיים, כשמתארים אפליה אין צורך להוסיף את המילה לרעה משום שאפליה ב-א' אך ורק יכולה להיות לרעה.

(מקורות: השפה העברית, ויקיפדיה -אפליה, מילון אבן שושן)

האם יש קשר בין הפליה לפלא?⁷

המילה פלא משורש פל"א, ואילו הפליה (צורה אחרת - אפליה) משורש פל"י. אלה שורשים שונים, אבל ככל הנראה יש ביניהם קרבה היסטורית, והמשמעות המשותפת היא ייחוד ובידול. פלא הוא דבר מה מיוחד, יוצא מגדר הרגיל, והפליה היא הפרדה ובידול. (מתוך תשובה שנכתבה ע"י ד"ר קרן דובנוב מהאקדמיה ללשון העברית).

---

⁷ אגב- בהמשך לברכת אשר יצר. יש פסוקים המתלבטים האם "מפליא לעשות" זה מלשון הבדלה (של פסולת מתוך הגוף) או מפליא מלשון פלא- איך הקב"ה יצר מנגנון כ"כ מדהים...